

Capitolul I

INTRODUCERE ÎN DREPTUL PROCESUAL CIVIL

1. Definiția dreptului procesual civil și noțiunea de proces

Raporturile juridice de drept substanțial se realizează, de regulă, fără să fie nevoie de intervenția vreunui organ de stat. Aceasta este situația ideală. Sunt însă cazuri în care subiectul pasiv nu își îndeplinește obligațiile legale în mod benevol sau când dreptul titularului este contestat sau încălcat, și deci este necesară intervenția instanțelor judecătorești pentru restabilirea ordinii de drept. În acest mod se declanșează practic activitatea de jurisdicție. Dreptul ar rămâne iluzoriu, spunea un mare procedurist român, dacă n-ar exista posibilitatea ocrotirii și apărării lui¹.

Drept urmare, cei interesați se vor adresa organelor judiciare în vederea apărării și ocrotirii intereselor lor legitime și a drepturilor nesocotite. Activitatea în cadrul căreia se realizează această activitate poartă denumirea de proces. Termenul de „proces” are mai multe înțelesuri, însă în sens juridic el semnifică un „litigiu” guvernat de norme juridice, desemnând cadrul formal în care se soluționează diferendul dintre părți.

Procesul civil are două faze: judecata și executarea silită². Faza judecătii cuprinde judecata în primă instanță și judecata în căile de atac. De asemenea judecata în fața primei instanțe cuprinde, la rândul său, două etape, respectiv cercetarea procesului și dezbaterea în fond. Faza executării silite cuprinde activitățile de punere în executare a hotărârii judecătorești sau a altui titlu executoriu, atunci când debitorul nu își execută de bunăvoie obligațiile. Nu este necesar ca procesul să parcurgă ambele faze sau toate etapele (de exemplu etapa judecătii în căile de atac poate lipsi dacă părțile nu declară nicio cale de atac).

Noțiunea de „proces” nu este sinonimă cu aceea de „procedură”³.

Procedura⁴ desemnează, în general, un ansamblu de forme și reguli de realizare a unei anumite activități. Din punct de vedere juridic, termenul de procedură ne indică totalitatea normelor după care se soluționează un conflict ivit în viața socială. Așadar

¹ I. Stoescu, G. Porumb, *Drept procesual civil român*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1966, p. 7.

² Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit în mod constant că faza executării hotărârilor judecătorești face parte integrantă din „proces” – Hotărârea pronunțată în cauza Ruianu c. României publicată în M. Of. nr. 1139 din 2 decembrie 2004 sau Hotărârea din 1 martie 1997 în cauza Hornsby c. Greciei etc.

³ În literatura de specialitate procesul a fost definit ca „activitate desfășurată potrivit normelor de procedurale, de către organul de jurisdicție, părțile interesate, organele de executare, de alte organe sau persoane care, în condițiile legii, participă la înfăptuirea justiției în pricinile civile, în scopul stabilirii sau realizării drepturilor și intereselor protejate juridicește, ajunse sau nu în stare conflictuală, inclusiv prin executarea silită a hotărârilor pronunțate” – I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă*, vol. I, Ed. Universul Juridic, 2013, București, p. 199.

⁴ Termenul de „procedură” este de origine latină (*procedere*) semnificația acestuia la origini fiind aceea de a avansa, a merge înainte.

procedura civilă definește totalitatea normelor procesuale după care se soluționează un litigiu civil.

Dreptul procesual civil este definit¹ ca reprezentând totalitatea normelor juridice care reglementează modul de desfășurare a proceselor privitoare la drepturi civile sau interese legitime care se pot realiza numai pe calea justiției, precum și modul de executare silită a hotărârilor judecătorești și a altor titluri executorii. De regulă, aceste norme sunt grupate în Codul de procedură civilă, însă există și acte normative, cu caracter special în care sunt cuprinse norme de procedură derogatorii de la cele generale ale Codului de procedură civilă.

Codul de procedură civilă² cuprinde un Titlu preliminar intitulat „Domeniul de reglementare al Codului de procedură civilă și principiile fundamentale ale procesului civil”. La art. 1 este menționat obiectul și scopul Codului de procedură civilă: „stabilește regulile de competență și de judecare a cauzelor civile, precum și cele de executare a hotărârilor instanțelor și a altor titluri executorii, în scopul îndeplinirii justiției în materie civilă”.

Așa fiind am putea sintetiza, în raport de reglementarea amintită, definiția dreptului procesual civil ca fiind ansamblul regulilor de competență și judecare a cauzelor civile, precum și de punere în executare a titlurilor executorii, în scopul îndeplinirii justiției.

Normele de drept procesual civil sunt inserate în marea majoritate în Codul de procedură civilă care constituie dreptul comun în materie, dar și în alte acte normative, cum ar fi spre exemplu, Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, Codul administrativ, Codul muncii, Legea nr. 188/2000 privind executorii judecătorești, Codul civil etc.

Codul de procedură statuează în mod expres, în capitolul destinat domeniului de reglementare, asupra principiului aplicabilității generale a Codului de procedură civilă în materie civilă, stipulându-se că dispozițiile sale se aplică și în materiile reglementate de alte legi, în măsura în care acestea nu cuprind dispoziții contrare (art. 2 C. pr. civ.) iar reglementările internaționale neconcordante referitoare la drepturile fundamentale ale omului și normele dreptului comunitar sunt prioritare (art. 3 și 4 C. pr. civ.). În materie de definiții, Codul civil stabilește că prin materie civilă se înțelege orice raport de drept privat și de drept public, cu excepția celor supuse legii penale, dacă prin lege nu se dispune altfel³.

Prin urmare, se poate spune fără greș că dreptul procesual civil reprezintă dreptul comun în materie civilă, dar și în alte materii care nu prevăd în mod expres dispoziții contrarii, atât în materie de drept privat, cât și în materie de drept public.

¹ Pentru alte definiții, a se vedea I. Leș, *Tratat de drept procesual civil*, ed. 5, Ed. C.H. Beck, București, 2010, pp. 13-14; V.M. Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, Ed. Național, 1996, vol. I, pp. 40-41.

² Adoptat prin Legea nr. 134/2010, publicată în M. Of. nr. 485 din 15 iulie 2010.

³ Este vorba despre alin. (3) al art. 2 C. civ.

2. Particularitățile dreptului procesual civil

Procesul civil reprezintă unele particularități esențiale iar cele mai semnificative sunt:

a. Caracterul complex

Activitatea judiciară implică îndeplinirea unor multitudini de acte procedurale. Ea nu se realizează numai prin intermediul cererii de chemare în judecată și al hotărârii judecătorești. Cererea de chemare în judecată constituie premisa declanșării procesului civil iar hotărârea judecătorească nu finalizează întotdeauna procesul, etapa aceasta fiind precedată, în cele mai numeroase cazuri, de executarea silită, parte integrantă a procesului civil.

În intervalul dintre sesizarea instanței și pronunțarea hotărârii se îndeplinesc o serie de acte de procedură, toate cu același scop al înlăturării nelegitimității și aflate în conexiune și dependență. Amintim aici citarea, comunicarea actelor de procedură, administrarea probelor, dezbaterile publice etc. Fiecare reprezintă parte a unei unități ce se desfășoară în timp.

În raport de toate aceste activități care se desfășoară în interiorul și în cursul procesului, apreciem că activitatea jurisdicțională este una complexă, compusă dintr-o vastitate de acte procedurale care se desfășoară după o ordine strictă și într-o formă riguroasă, stabilită prin lege.

b. Realizarea activității judiciare cu participarea părților și altor subiecți procesuali.

Una din caracteristicile activității jurisdicționale este aceea că la această activitate sunt chemate să participe părțile implicate în diferend și interesate în soluționarea litigiului cât și alte persoane sau organe.

Activitatea judecătorului este indispensabilă iar faza executării silite ar fi de neconceput fără executorul judecătoresc sau intervenția agenților publici în anumite cazuri.

De regulă, instanța, reclamantul și pârâtul reprezintă triumghiul necesar activității judiciare. Sunt numeroase cazurile în care pe lângă cele trei părți, procedura impune participarea și altor persoane¹ sau organe².

c. Activitatea judiciară se desfășoară după reguli rigurose determinate de lege

Codul de procedură civilă prescrie în amănunt condițiile cu privire la îndeplinirea actelor de procedură civilă. Ele disciplinează întreaga activitate judiciară care nu se poate desfășura la întâmplare ci numai în tipare impuse de lege. Fără reguli stricte, activitatea de judecată sau executare silită ar fi de neconceput, astfel că stabilirea unor condiții precise pentru promovarea unor acte procesuale precum și a sancțiunilor ce intervin, nu poate să fie decât benefică părților, dar și instanței de judecată.

Literatura de specialitate recunoaște caracterul formalist al dreptului procesual civil dedus din condițiile de formă și termenele impuse de prevederile sale, însă această

¹ Cazul intervenției forțate.

² Participarea procurorului în cazurile expres prevăzute de lege.

rigurozitate face previzibilă desfășurarea judecății, asigură protecția intereselor justițabililor¹ și este inevitabilă².

d. Realizarea activității judiciare într-o cauză civilă concretă

Spre deosebire de activitatea legislativă care urmărește edictarea unor norme de conduită generale și impersonale, cea judiciară vizează aplicarea legii la cazurile concrete, respectiv litigiile civile. Procesul nu poate viza decât un caz concret. În cadrul acestuia se analizează aplicarea legii „la speță” și nu în general, urmărindu-se restabilirea ordinii juridice într-un caz de încălcare a unui drept subiectiv determinat, părțile raportului juridic fiind, de asemenea, determinate.

3. Funcțiile procesului civil

Într-o formulare de sinteză se poate aprecia că funcțiile procesului civil se circumscriu la apărarea ordinii juridice constituite din totalitatea normelor de drept privat și de drept public, cu excepția celor din materie penală. Aceste funcții se realizează practic în cazul încălcării sau contestării drepturilor subiective.

Prin judecarea și soluționarea cauzelor în materie civilă potrivit normelor de procedură civilă se realizează justiția. Drept urmare funcția procesului civil corespunde sarcinilor trasate, în general, justiției.

Se menționează în chiar actul de codificare a normelor de procedură că „instanțele judecătorești îndeplinesc un serviciu de interes public, asigurând respectarea ordinii de drept, a libertăților fundamentale, a drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice, aplicarea legii și garantarea supremației acesteia” – art. 1 alin. (1) C. pr. civ. Imperativele majore ale actului de justiție sunt nominalizate și de prevederile art. 1 din Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor republicată³.

4. Natura dreptului procesual civil⁴

Stabilirea naturii dreptului procesual civil constă în determinarea apartenenței acestuia la dreptul public sau la dreptul privat.

Determinarea naturii dreptului procesual civil se poate face doar în temeiul a două criterii esențiale, și anume: calitatea subiectelor între care se leagă raportul juridic și conținutul obiectului raportului juridic.

Ori de câte ori subiecții raportului juridic sunt simpli particulari ne aflăm în fața unui raport de drept privat. Prezența statului în acest raport juridic antrenează calificarea

¹ E. Herovanu, *Principiile procedurii judiciare*, vol. I, Ed. Institutul de Arte Grafice „Lupta” N. Stroilă, București, 1932, p. 5.

² M. Tăbărcă, *Drept procesual civil*, vol. I, *Teoria generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 9.

³ Al cărui conținut este „Magistratura este activitatea judiciară desfășurată de judecători în scopul înlăptuirii justiției și de procurori în scopul apărării intereselor generale ale societății, a ordinii de drept, precum și a drepturilor și libertăților cetățenilor”.

⁴ Pentru dezvoltarea subiectului, a se vedea I. Leș, *Tratat...*, 2010, pp. 16-17.

acestui ca fiind raport de drept public. Această regulă nu are caracter absolut, căci statul poate participa în viața juridică nu doar în calitate de putere suverană, ci și ca simplu subiect de drept civil. În ultima ipoteză, statul devine în mod evident parte într-un raport juridic de drept privat.

Criteriul enunțat trebuie conjugat însă cu cel al naturii materiei care formează obiectul raportului juridic. În cazul în care conținutul raportului juridic vizează un interes general, un atare raport trebuie inclus în sfera dreptului public, iar în caz contrar, apartenența sa nu poate fi alta decât aceea la dreptul privat. Așa cum am arătat deja, procedura civilă se aplică și în materii care nu țin de dreptul privat și pentru care legea specială nu cuprinde reglementări aparte, cum ar fi spre exemplu dreptul fiscal sau administrativ.

În cazul dreptului procesual civil, în relația procesuală este întotdeauna implicat statul, prin intermediul autorității judiciare, care are obligația de a distribui justiția. Prin urmare administrația justiției nu poate fi calificată ca o problemă de interes privat, astfel că nu putem aprecia decât că dreptul procesual civil aparține dreptului public.

5. Izvoarele dreptului procesual civil

Fără a mai relua considerații în legătură cu definirea noțiunii de izvor de drept¹, subliniem doar că majoritatea izvoarelor de drept, în cazul dreptului procesual civil, aparțin dreptului intern. Nu putem însă ignora existența unor semnificative tendințe de dezvoltare a dreptului procesual comunitar după cum vom vedea. Mai mult decât atât, Codul de procedură civilă menționează în mod expres că normele de drept comunitar sunt aplicabile cu prioritate².

Principalele izvoare ale dreptului procesual civil român sunt:

a. Legea

Legea constituie, fără îndoială, principalul izvor de drept procesual civil.

În principal o serie de principii esențiale ale activității judiciare, cu forță juridică superioară legilor interne sunt stabilite prin Constituția României³. Astfel se stabilește că tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern iar în materia drepturilor omului, dacă există neconcordanțe între reglementările interne și cele internaționale, au prioritate cele din urmă. Această dispoziție este preluată de art. 3 C. pr. civ.

Dreptul Uniunii Europene este aplicabil cu prioritate, indiferent de calitatea sau de statutul părților, în materiile reglementate de cod (art. 4 C. pr. civ.).

Cu titlu de exemplu amintim:

– Convenția europeană a drepturilor omului adoptată în 1950 și ratificată de România în 1994⁴;

¹ Care a fost studiată în amănunt în cadrul materiei Teoria generală a dreptului. Pentru dezvoltări, a se vedea N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, Ed. C.H. Beck, București, 2005, p. 161.

² A se vedea art. 3 și 4.

³ C. Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului – Comentariu pe articole*, vol. I, *Drepturi și libertăți*, Ed. C.H. Beck, București, 2005, p. 100.

⁴ Prin Legea nr. 30/1994 publicată în M. Of. nr. 135 din 31 mai 1994.

– Convenția privind procedura civilă de la Haga din 1954, ratificată de România în 1971¹;

– Convenția privind notificarea și comunicarea în străinătate a actelor judiciare și extrajudiciare în materie civilă și comercială adoptată la Haga în 1965 ratificată de România în 2003²;

– Convenția europeană asupra recunoașterii și executării hotărârilor în materie de încredințare a copiilor și restabilire a încredințării copiilor adoptată la Luxemburg în 1980, ratificată de România în 2003³;

Tot pe cale constituțională se instituie regula de principiu potrivit căreia competența instanțelor judecătorești și procedura de judecată sunt prevăzute numai prin lege. Constituția reglementează de asemenea principii fundamentale, unele reluate în cadrul dispozițiilor de drept procesual din Cod, cum ar fi de pildă egalitatea în fața legii (art. 16), neretroactivitatea legii [art. 15 alin. (2)], dreptul la apărare (art. 24), accesul liber la justiție (art. 21), dreptul de ataca hotărârea judecătorească în fața unei instanțe mai mari în grad (art. 129) etc.

Cel mai complet izvor de drept procesual este fără îndoială Codul de procedură civilă în cuprinsul căruia se regăsește reglementată în amănunt activitatea procesuală.

Primul Cod de procedură a fost promulgat la 11 septembrie 1865 și a intrat în vigoare la 1 decembrie 1865. El a fost adoptat după modelul Legii genoveze din anul 1819, fiind o reproducere a acesteia. Legea genoveză însă constituia o variantă a Codului francez de procedură civilă din anul 1806. Codul de procedură român a fost modificat succesiv în anii 1900 (reforma Dissescu), 1925, 1934 și 1948. Însă în pofida aplicării sale îndelungate și a modificărilor succesive Codul de procedură nu a mai fost în concordanță cu progresele înregistrate în dreptul modern și cerințele reformei justiției. În acest context a fost adoptat Noul Cod prin Legea nr. 134/2010⁴ care a intrat în vigoare la data de 15 februarie 2013. Punerea lui în aplicare s-a realizat prin Legea nr. 76/2012⁵.

Norme cu caracter procedural se întâlnesc și în alte legi cum ar fi Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară republicată, Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004, Legea nr. 59/2003 a Codului muncii, Legea nr. 188/2000 privind executorii judecătorești, Legea nr. 36/1995 privind activitatea notarilor publici, Legea nr. 51/1995 privind organizarea și desfășurarea profesiei de avocat etc.

b. Ordonanțele Guvernului

Și ordonanțele guvernamentale pot constitui izvor de drept procesual civil, însă numărul acestora este relativ redus. Exemplificăm pentru această categorie: O.U.G. nr. 80/2013 privind taxele judiciare de timbru.

¹ Prin Decretul nr. 81/1971.

² Prin Legea nr. 174 din 9 mai 2003, publicată în M. Of. nr. 333 din 16 mai 2003.

³ Prin Legea nr. 216 din 22 mai 2009, publicată în M. Of. nr. 367 din 29 mai 2009.

⁴ Publicată în M. Of. nr. 485 din 15 iulie 2010.

⁵ Publicată în M. Of. nr. 365 din 30 mai 2012.

c. Acte adoptate de Comisia și Parlamentul European

Cele mai importante documente internaționale adoptate la nivelul Uniunii Europene și care fac parte din dreptul intern potrivit dispozițiilor constituționale sunt:

- Regulamentul (UE) nr. 1215/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 decembrie 2012 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială.;

- Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 din 27 noiembrie 2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1347/2000 (Bruxelles IIa);

- Regulamentul CE 1206/2001 privind cooperarea între instanțele statelor membre în domeniul obținerii de probe în materie civilă sau comercială;

- Regulamentul nr. 805/2004 al Consiliului și Parlamentului European privind crearea unui titlu executoriu european pentru creanțele necontestate;

- Regulamentul (C.E.) nr. 1896/2006 de instituire a unei proceduri europene de somație de plată;

- Regulamentul (C.E.) nr. 861/2007 de stabilire a unei proceduri europene cu privire la cererile cu valoare redusă.

Toate aceste reglementări comunitare au o bază constituțională, materializată în prevederile art. 65 al Tratatului de la Roma. Art. 65 se referă la domenii foarte concrete de simplificare a cooperării judiciare în materie civilă, domenii pentru care au fost deja adoptate reglementări comunitare corespunzătoare.

Reglementările comunitare au un caracter obligatoriu pentru toate statele membre, astfel că aplicarea lor nu poate fi evitată de instanțele judecătorești¹.

d. Practica judiciară și cutuma

Practica judiciară și cutuma au format obiect de controversă în privința calificării lor ca izvoare de drept².

În doctrina civilistă interbelică s-a susținut că „deși soluțiile instanțelor judiciare și chiar ale instanței supreme nu sunt obligatorii pentru instanțele inferioare, acestea, totuși, le urmează, deoarece tind spre unitate și pentru că deciziile instanței supreme se bucură de prestigiu³.

Concepția asupra caracterului de izvor de drept a jurisprudenței⁴ a evoluat. Modificările aduse codului de procedură civilă și reglementările referitoare la unificarea practicii judiciare, devenită punct de referință în strategia de reformă a justiției, au reactualizat problema naturii practicii judiciare, în special a celei realizate de Înalta Curte de Casație și Justiție.

Instanța supremă este exclusiv competentă să deruleze procedura recursului în interesul legii al cărui obiect este constituit de chestiunile de drept care au fost soluționate

¹ Acest lucru este menționat în mod expres de art. 3 așa cum am arătat și în precedent.

² Pentru referire, a se vedea N. Popa, M.C. Eremia, S. Cristea, *Teoria generală a dreptului*, ed. a 2-a, Ed. All Beck, București, 2005, p. 174.

³ I. Rosetti-Bălănescu, O. Sachelarie, N. Nedelcu, *Principiile dreptului civil*, Ed. de Stat, București, 1946, p. 12.

⁴ Înțeleasă ca ansamblul soluțiilor cuprinse în hotărârile instanțelor judecătorești.

diferit de instanțele judecătorești și având ca finalitate interpretarea și aplicarea unitară a legii pe întreg teritoriul României.

Practica determinată de Înalta Curte de Casație și Justiție poate fi reconsiderată dacă se apreciază necesar de către una din secțiile sale. Competența de schimbare a practicii judiciare aparține Secțiilor Unite ale Înaltei Curți de Casație și Justiție [art. 25 lit. b) din Legea nr. 304/2004].

Pe de altă parte, Înalta Curte de Casație și Justiție are și sarcina de a asigura „interpretarea și aplicarea unitară a legii de către celelalte instanțe judecătorești, potrivit competenței sale” [art. 18 alin. (2) din Legea nr. 304/2004].

Mai mult decât atât actualul Cod cuprinde un Titlu¹ dedicat unificării practicii judiciare în cuprinsul căruia este reconsiderată instituția recursului în interesul legii și introdusă procedura sesizării Înaltei Curți de Casație și Justiție în vederea pronunțării unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea unor probleme de drept².

De asemenea, amintim și prevederile art. 517 C. pr. civ. referitoare la caracterul obligatoriu al dezlegărilor date problemelor de drept dezlegate prin intermediul recursului în interesul legii.

Toate argumentele expuse conduc la concluzia că practica judiciară constituie izvor de drept³.

Un cunoscut profesor⁴ spunea că „particularitatea jurisprudenței ca izvor de drept rezultă din împrejurarea că instanțele judecătorești nu sunt obligate să se alinieze unei jurisprudențe cristalizate; în fapt însă, în majoritatea cazurilor instanțele judecătorești se conformează unei astfel de practici, indiferent dacă la baza unei astfel de soluții se află convingerea, imitația sau teama de a nu fi desființată hotărârea de către instanțele judecătorești”.

Nu în ultimul rând menționăm faptul că instanțele judecătorești dispun de un Regulament de ordine interioară care cuprinde o serie întreagă de atribuții în sarcina președinților de instanțe, a judecătorilor delegați precum și a judecătorilor în general referitoare la obligația de unificare a practicii judiciare.

Cât privește obiceiul, acesta nu constituie izvor de drept decât pentru dreptul civil. Într-un stat de drept cutuma este incompatibilă cu natura normelor procesual civile. Este adevărat că art. 5 alin. (3) C. pr. civ. face referire la „uzanțe”, însă nu se are în vedere obiceiul ca izvor de drept procesual, ci temeiul de drept substanțial la care face trimitere art. 1 C. civ.

e. Doctrina

În dreptul modern doctrina nu este considerată izvor formal de drept material sau procesual. Ea a jucat însă, în istoria dreptului, un rol important de care nimeni nu poate face abstracție.

¹ Titlul III al Cărții a II-a, denumit „Dispoziții privind asigurarea unei practici judiciare unitare”.

² Această procedură va fi studiată într-un capitol separat în partea a III-a a cursului intitulată „Căile de atac”.

³ Pentru o opinie în același sens, a se vedea O. Ungureanu, *Drept civil. Introducere*, ed. a 8-a, Ed. C.H. Beck, București, 2007, pp. 43-47.

⁴ O. Ungureanu, *op. cit.*, p. 43.

Rolul doctrinei nu trebuie nici subestimat dar nici supraevaluat. Doctrina, chiar dacă nu are caracter normativ, a contribuit la interpretarea corectă a legii și la formarea unei jurisprudențe unitare¹. Doctrina este cea care creează adesea vocabularul și noțiunile de drept, iar în unele cazuri influențează legiuitorul însuși, acesta preluând pur și simplu în legi tendințele exprimate în doctrină². În plus semnarea de către doctrină a unor lacune sau imperfecțiuni ale reglementărilor în vigoare poate conduce la apariția unor modificări legislative.

6. Principiile fundamentale ale dreptului procesual civil

Principiile fundamentale reprezintă reguli esențiale, de bază ce determină structura procesului și guvernează întreaga activitate judiciară. Ele contribuie la înțelegerea și interpretarea corectă a normelor procesuale și au rol de orientare în activitatea de elaborare a legislației procesuale în scopul edictării unor reglementări coerente și eficiente.

S-a spus că aceste principii sunt ele însele norme juridice de mare generalitate, având funcții structurante, determinatoare, tutelare în raport cu toate drepturile procesual-civile și contribuind substanțial la interpretarea și aplicarea normelor juridice privind organizarea, desfășurarea și finalizarea procesului civil³.

Principiile fundamentale guvernează atât faza judecătii propriu zise cât și faza executării silite.

Codul de procedură civilă este prefațat de „Principiile fundamentale ale procesului civil” în Capitolul II, din Titlul preliminar, normele generale ale procesului fiind grupate distinct⁴.

6.1. Principiul legalității

Constituie un principiu de referință al activității judiciare și este recunoscut în toate societățile democratice. El nu este un principiu exclusiv al procesului civil, însă își găsește forme de afirmare și de realizare specifice în cadrul procedurii civile.

Acest principiu general al dreptului presupune respectarea actelor normative existente, de către toate organele de stat, toate persoanele juridice de drept public sau privat, de toți cetățenii, inclusiv de șeful statului.

În codul de procedură civilă principiul legalității are un text de consacrare – art. 7 – care menționează că „procesul civil se desfășoară în conformitate cu dispozițiile legii.

¹ Pentru ample referiri bibliografice cu privire la rolul doctrinei, a se vedea O. Ungureanu, *op. cit.*, pp. 46-47.

² Exemplul cel mai bun în acest sens este Noul Cod civil adoptat prin Legea nr. 287/2009 republicată în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011 care consacră în materie civilă o serie de soluții doctrinare și jurisprudențiale.

³ În acest sens, I. Deleanu, *Observații generale și speciale cu privire la Noul Cod de procedură civilă*, în *Dreptul* nr. 11/2010, p. 16.

⁴ Pentru critica reglementării incorecte și neunitare a principiilor fundamentale ale procesului civil a se vedea I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2013, pp. 202-204.

Judecătorul are îndatorirea de a asigura respectarea dispozițiilor legii privind realizarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părților din proces”.

Până la această consacrare expresă, principiul se deducea din art. 1 alin. (5) din Constituție potrivit căruia „În România, respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie” și art. 124 alin. (1) și (3) care stipulează că „justiția se înfăptuiește în numele legii” și „judecătorii sunt independenți și se supun numai legii”.

Judecătorul trebuie să interpreteze și să aplice legea în concordanță cu litera și spiritul ei, precum și în consonanță cu cerințele vieții sociale. El nu poate aplica legea substanțială sau procedurală după preferințele sale subiective. În aplicarea acestui principiu judecătorii trebuie să respecte și normele referitoare la organizarea și funcționarea instanțelor de judecată.

De altfel, o reglementare expresă din Capitolul II destinat legiferării principiilor de guvernare ale procesului civil din Codul de procedură civilă, respectiv art. 20, stipulează în acest sens că „judecătorul are îndatorirea să asigure respectarea și să respecte el însuși principiile fundamentale ale procesului civil, sub sancțiunile prevăzute de lege”.

O serie de texte din Codul de procedură civilă reprezintă o aplicație a acestui principiu fundamental, cum ar fi spre exemplu norma prevăzută de art. 22 alin. (1) C. pr. civ. potrivit căreia „judecătorul soluționează litigiul conform regulilor de drept care îi sunt aplicabile”¹.

În literatura de specialitate² s-a susținut că principiul legalității trebuie analizat în strânsă legătură cu independența judecătorului și că sub aspect material, „legalitatea nu se mai înfățișează ca un principiu unic și unificator, abstract și nediferențiat, ci, dimpotrivă, ca având particularități de ordin substanțial, care evoluează de la un moment la altul”.

6.2. Principiul independenței judecătorului și al supunerii lui numai față de lege³

Acest principiu este consacrat în majoritatea legislațiilor democratice.

Codul de procedură civilă *nu* reglementează în mod distinct acest principiu, însă face aplicarea acestuia și trimite la independența judecătorului atunci când statuează asupra dreptului la un proces echitabil, în termen optim și previzibil⁴. Acest principiu privește atât organizarea judiciară cât și funcționarea concretă a instanței în circumstanțe precis determinate⁵.

¹ În literatura de specialitate s-a spus că această normă instituie obligația pentru judecător de a analiza raportul juridic dedus judecății potrivit regulilor de drept care îi sunt aplicabile și nu în echitate, chiar dacă ar fi vorba despre drepturi de care părțile pot dispune. Numai tribunalul arbitral poate să soluționeze litigiul în echitate, cu acordul expres al părților în acest sens – M. Tăbărcă, *Drept procesual civil, vol. I, Teoria generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 63.

² Pentru comentarii, a se vedea V.M. Ciobanu, *Independența judecătorului și principiul legalității în procesul civil*, în RRDP nr. 1/2010, pp. 42-53.

³ Pentru o abordare monografică a chestiunii independenței judecătorului, a se vedea C.E. Alexe, *Judecătorul în procesul civil, între rol active și arbitrar*, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2008, pp. 147 și urm.

⁴ Art. 6 alin. (1) C. pr. civ.

⁵ I. Deleanu, *Tratat...*, 2013, p. 211.

Independența judecătorului implică cerința soluționării litigiilor fără nicio ingerință din partea vreunui organ de stat sau din partea vreunei persoane. Independența este necesară pentru asigurarea imparțialității judecătorului față de părțile din proces.

Codul deontologic al magistraților¹ conține un capitol² întreg cu privire la imparțialitatea magistraților, menționându-se în mod expres că în activitatea desfășurată magistrații trebuie „să decidă în mod obiectiv, fără subiectivism și părtinire, liberi de orice relații de influențe”.

Principiul independenței magistratului își găsește aplicarea numai în activitatea de judecată. Sub aspect organizatoric și administrativ, judecătorii sunt subordonați organelor de conducere judiciară.

Independența judecătorilor nu este concepută în mod absolut, ea este însoțită de o serie de garanții legale corespunzătoare cum ar fi spre exemplu existența unui control judiciar prin intermediul căilor de atac, publicitatea dezbaterilor, secretul deliberării, inamovibilitatea judecătorilor, răspunderea disciplinară a judecătorilor. Un rol important în asigurarea independenței judecătorilor îi revine Consiliului Superior al Magistraturii care este garantul acesteia.

Independența justiției, a judecătorului a preocupat și preocupă în continuare diferite organisme internaționale. Cu titlu de exemplu amintim câteva astfel de documente: Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară 2002; Avizul nr. 3 din 19 noiembrie 2002 al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) Recomandarea nr. 94(12) a Comitetului de Miniștrii către statele membre privind independența, eficiența și rolul judecătorilor³. În doctrină s-a vorbit chiar despre „Legea celor XII table ale independenței judecătorului”⁴.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în jurisprudența sa privind art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului a statuat în mod constant și detaliat cu privire la independența sistemului judiciar și la normele care sunt concepute pentru a-l proteja de presiunile din exterior și pentru a garanta neutralitatea. Aceste reguli se referă la modul de desemnare a membrilor instanței, la durata mandatului și la existența garanțiilor față de presiunile din exterior⁵.

Imparțialitatea semnifică lipsa unei păreri preconcepute a judecătorului cu privire la litigiul pe care îl are de soluționat, astfel încât părțile să fie apărate împotriva convingerilor personale ale acestuia. Această cerință este strâns legată de independența judecătorului, aceasta fiind considerată o condiție prealabilă a imparțialității⁶.

Imparțialitatea cuprinde două elemente: un element subiectiv⁷, referitor la prejudecățile individuale ale unui judecător sau la atitudini părtinitoare; un element

¹ Aprobat prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 328/2005.

² Capitolul IV.

³ Adoptată de Comitetul de Miniștrii în data de 13 octombrie 1994 la cea de-a 516 a întâlnire a secretarilor de stat.

⁴ S. Perovic, *Independence of judiciary/L'independance du juge*, Institut de Droit Compare de Belgrade, 1998, pp. 32-33.

⁵ Detalii și jurisprudență se poate consulta în *Manual de drept european privind accesul la justiție*, disponibil pe www.echr.coe.int.

⁶ *Ibidem*, p. 42.

⁷ Exemple de atitudine părtinitoare, subiectivă, includ manifestări de ostilitate sau rea voință din partea judecătorului sau dovada că judecătorul a fost implicat în atribuirea cauzei, din rațiuni personale.